

BANGLADEŞ VE TÜRKİYE: İKİLİ İLİŞKİLERİN BİR ANALİZİ¹

Rahmat Ullah

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Doktora Öğrencisi

rafiq35ju@gmail.com

ÖZET:

Bangladeş ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler 1976 yılında başlamıştır. Bu tarihten beri, iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmeye devam etmektedir. Bangladeş ve Türkiye ikili ilişkilerinin analizinde bazı önemli konular dikkate alınmalıdır. Birinci konu “Hilâfet Hareketi”dir. Batılı güçler tarafından parçalanmakta olan Osmanlı İmparatorluğunu korumak isteyen Bengal Müslümanları “Hilâfet Hareketi”ne destek vererek aktif ve önemli bir rol oynamıştır. İkinci konu “Bangladeş Kurtuluş Savaşı”dır. Türkiye 1971 yılında Batı Pakistan (şu anki Pakistan) ve Doğu Pakistan (şu anki Bangladeş) arasındaki savaş sırasında Pakistan’ı desteklemiştir. Bir diğer konu Bangladeş “Savaş Suçları Mahkemesi”dir. Türkiye bu Mahkemenin prosedürünü şiddetle eleştirmektedir. Bu çalışma, iki ülke arasındaki ilişkilerin niteliğini analiz etmeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Bangladeş, Türkiye, İkili İlişkiler, Hilâfet Hareketi*

Alan Tanımı: Dış Politika

¹ Bu çalışma 14.10.2016 tarihinde Adana’da gerçekleşen IV. Sosyal Bilimler Araştırmaları Konferansında sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş halidir.

BANGLADESH AND TURKEY: AN ANALYSIS OF BILATERAL RELATIONS

ABSTRACT:

The formal diplomatic relations between Bangladesh and Turkey was established in 1976. Since that time, relations between the two Muslim countries is being growing. In the analysis of their bilateral relations, some important issues should be considered. Firstly, “Khilafat Movement”. Bengali Muslims were joined and played an active role in the Khilafat Movement to protect Ottoman Empire. Secondly, “Liberation war of Bangladesh”. Turkey supported West Pakistan against East Pakistan (present Bangladesh). Thirdly, “War Crime Trial” in Bangladesh. Turkey is strongly criticizing trial process. In this study we will analyze the nature of the relations between Bangladesh and Turkey.

Key words: *Bangladesh, Turkey, Bilateral Relations, Khilafat Movement*

Definition of Area: Foreign Policy

1. GİRİŞ

Türkiye ve Bangladeş gelişmekte olan iki Müslüman ülkedir. Bangladeş, Güney Asya’da Hindistan tarafından çevrili küçük ama kalabalık bir ülkedir. Çin ile Hindistan’ın rekabeti, Güney Asya’da ABD ve Batılı ülkelerin artmakta olan etkileri Bangladeş’in jeopolitik önemini arttırmıştır. Öte yandan Türkiye, Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlayan stratejik öneme sahip olan Müslüman bir ülkedir. Türkiye hem Orta Asya ve Orta Doğu siyasetinin önemli bir gücü, hem de Dünya siyasetinin önemli bir aktörüdür. Türkiye Müslüman ülkeler arasında siyasi, askeri ve ekonomik gücü bakımından önde gelen bir ülkedir. 1204 yılında Orta Asya’dan gelen Türk komutan İhtiyar Uddin Muhammad Bin Bahtiyar Kholji tarafından

Bangladeş bölgesinde Müslüman hükümeti kurulduktan sonra, 23 Haziran 1757'ye kadar farklı Müslüman krallar Bangladeş bölgesini yönetmiştir. 23 Haziran 1757'de Bengal Bölgesinin en son Kralı Siraz-Ud-Dovla İngilizler ile yapılan savaşı kaybetmiş, 1947'ye kadar Bengal bölgesi İngiliz sömürgesi altında kalmıştır. 14 Ağustos 1947'de Doğu Bengal (şu anki Bangladeş) Pakistan'ın Doğu vilâyeti olarak verilmiştir. Ancak Doğu ve Batı Pakistan arasındaki siyasi anlaşmazlıktan dolayı başlayan savaş sonucu, 16 Aralık 1971 yılında 'Doğu Pakistan' Bangladeş adıyla bağımsızlığını kazanmıştır. Diğer taraftan 1299 yılında Osman Gazi tarafından Osmanlı İmparatorluğu kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'nı kaybedene kadar Asya, Avrupa ve Afrika'nın birçok bölgesini yönetmiştir. Ancak 1918 yılında I. Dünya Savaşını kaybetmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun temeli yıkılmış ve 29 Ekim 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu çalışmada potansiyel iki Müslüman ülke Bangladeş ve Türkiye arasındaki ilişkilerin niteliği ve önemli konuları ele alınacaktır.

2. BANGLADEŞ VE TÜRKİYE ARASINDAKİ İLİŞKİLER

2.1. İlişkilerin Tarihi Arka Planı

İki ülke arasında tarihsel ilişkilerinin temelinde, II. Sultan Abdülhamid tarafından başlatılan "Pan-İslamizm" propagandası önemli bir yer almıştır. İngiliz sömürgesi altında kalan Hint alt kıtasındaki (şu anki Hindistan, Pakistan ve Bangladeş) Müslümanları, "Pan-İslamizm" propagandası çok etkilemiştir (Ahmed,2014). Ayrıca İngilizlerin işkencesi altında kalan bölge Müslümanları, Osmanlı hilafetini İslam birliğinin bir sembolü olarak görmüştür. Başka ülke ya da güçlerle Osmanlı arasında bir savaş çıktığında Hint alt kıtasındaki Müslümanlar, Osmanlı için camilerde dua ve tesbihat düzenliyorlardı. 1877 yılında Rusya-Osmanlı savaşı

sırasında Bengal vilâyetinin merkezi olan Kalküta'nın camilerinde tesbihat ve dua düzenlenerek, Türk ordusu için yardım toplatılmıştır (Chaudhri,1988:20). 1912 yılında Balkan Birliği ile Osmanlı arasındaki savaş sırasında Hint Müslümanları Türkiye'ye doktorlar ekibi göndermiştir (Hasan,2001:xi).

I. Dünya Savaşında Osmanlı'nın yenilmesiyle, Avrupalı güçlerin Osmanlı'yı parçalamaya kalktığı dönemde Bengal bölgesi dâhil, Hint alt kıtasındaki Müslümanlar İngiliz hükümetine karşı yoğun protestolar düzenleyerek, Osmanlı'yı ve Halife'yi korumak için "Hilâfet Hareketi"ni başlatmıştır (Quraishi ve Burke,1995:227). 30 Aralık 1918 yılında Delhi'de düzenlenen "Tüm Hindistan Müslüman Ligi"nin 11. oturumunda ilk defa "Hilâfet Hareketi" konusu konuşulmuştur. Oturumun başkanlık konuşmasında Bengal bölgesinden gelen Abul Kasem Fazlul Hoq, Avrupalı güçlerin Osmanlı'yı parçalama girişimi hakkında büyük endişesini ortaya koymuştur. 1919 yılında başlayan "Hilâfet Hareketi"ne, Hint alt kıtasındaki diğer Müslümanlarla birlikte Bengal vilâyeti Müslümanları da katılmış ve büyük rol oynamıştır. 9 Şubat 1919'da Bengal bölgesinin "Hilâfet Hareketi" liderleri; Mevlana Akram Khan, Abul Kashem ve Mucibur Rahman Khan Kalküta'da bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantının amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü ve Hilâfetin devamını korumak için yapılacak olan protesto ve programlarla halkın desteğinin kazanılması idi. (Ahmed,2014). 17 Kasım 1919 yılında Bengal vilâyetinde 'Hilâfet Günü' düzenlenmişti; Müslümanlar o gün dükkânlarını kapatmış, camilerde dua yapılmış ve şehir meydanlarında gösteriler gerçekleştirilmiştir. Bengal Vilâyeti Hilâfet Komitesi ve Dakka Hilâfet Komitesi tarafından bölgenin her yerinde "Hilâfet Hareketi" başlatılmıştır. 19 Mart 1920'de ikinci 'Hilâfet Günü' düzenlenmiş ve vilâyetin merkezi Kalküta'da iş yerleri ve dükkânlar kapatılmış, Dakka, Çittagong ve Mymensingh (şu anki Bangladeş'in büyük şehirleri) gibi büyük illerde büyük

mitingler gerçekleştirilmiştir. En büyük miting Tangail'de (şu anki Bangladeş'in bir şehri) düzenlenmiştir. Bunlarla birlikte "Bengal Hilâfet Komitesi", Osmanlı Hilafet Ordusu için her evden yardım toplamıştır. Alınan her yardımı kanıtlamak için Hilâfet Komitesi tarafından bir makbuz verilmiştir (Symes,2014).

Resim-1: Bengal vilâyeti hilâfet komitesi tarafından yardım verenlere verilen makbuz.

Kaynak: Symes,2014.

Makbuzun en üstünde Hadid Suresi'nin 11. Ayeti'nin Arapçası yazılıdır. Ayetin anlamı şudur: “Allah’a kim güzel bir ödünç takdiminde bulunursa, Allah karşılığını kat kat verir, ona cömertçe verilecek bir ecir de vardır”. Ayetin Arapçasından sonraki üç satırda Urduca anlamı yazılıdır. Sonraki satırda ‘Bir Rupee’, en son satırda da “Bengal Hilâfet Komitesi” yazılıdır. Makbuzunun arka tarafında “Bengal Hilâfet Komitesi Kalküta”nin mührü bulunmaktadır.

Osmanlı ordusuna, “Hindistan Hilafet Komitesi” tarafından 26 Aralık 1921 tarihinden 9 Ağustos 1923 tarihine kadar gönderilen para miktarı toplam 781.570 Türk lirasıydı. Türkiye İş Bankası'nın kuruluşunda bu paranın bir miktarı kullanılmıştır (Timeturk,2014).

Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü koruma hareketinde Bengal Müslümanlarının fedakârlığı ve samimiyeti o zamanki ilişkilerin ne kadar yakın

olduğunu ortaya koymaktadır. 3 Mart 1924 tarihinde Türkiye’de Hilafet kaldırıldıktan sonra da Bengal Müslümanları, Türkiye’ye aynı sempati ve sevgiyi göstermiştir. Bangladeş’in milli şairi Kazi Nazrul İslam tarafından modern Türkiye’nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk hakkında 1921 yılında yazılmış olan ‘Kemal Paşa’ şiiri, sonraki dönemlerde okul müfredatında yer almıştır (<http://dhaka.emb.mfa.gov.tr/>,2016). Atatürk’ün vefatından hemen sonra 1939 yılında Bengal vilâyetinin Feni bölgesinde Atatürk Sevdalıları bir okulun adını “Atatürk Model High School” vermiştir.

14 Ağustos 1947’de bağımsızlığını kazanan Pakistan ile çoğunluğu Müslüman olan Doğu Bengal bölgesi, Doğu Pakistan olarak Pakistan’ın bir vilâyeti olmuştur (Maniruzzaman,1980:1-3). Bu tarihten, 1971’e kadar Doğu Bengal bölgesindeki Müslümanların tarihi Pakistan adı altında yazılmıştır. Kuruluşundan beri Türkiye ile Pakistan ikili, bölgesel ve uluslararası alanlarda çok yakın ilişkiler kurmuştur (Hussain,2008:67). Bağdat Paktı, ikili antlaşmalar ve Müslüman ülkelerin sorunları iki ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır.

1965 yılında Hindistan-Pakistan savaşı sırasında Türkiye, Pakistan’ı desteklemiştir (Burke ve Ziring,1990:354). Türkiye o zaman Pakistan’a askeri ekipmanlar ve doktor heyeti göndermiştir (Hasan,2001:51). Türkiye ve Pakistan arasında ikili ilişkilerin böyle sıcak bir dönemde, 1966 yılında Doğu Pakistan (şu anki Bangladeş) vilâyetinde özerklik hareketi başlamış ve gün geçtikçe Doğu ve Batı Pakistan arasındaki fikir ayrılığı artmaya başlamıştır (Jahan,1972:166-177). 1970 yılı Aralık ayında yapılan genel seçimde Doğu Pakistanlı siyasi parti ‘Avami Lig’ 167 koltuk kazanarak Millet Meclisinde çoğunluğunu alarak tek parti olarak hükümet kurma hakkı kazanmıştır. Batı Pakistan’ın en büyük partisi ve Mecliste ikinci parti olan ‘Pakistan Halk Partisi’ tarafından, ‘Avami Lig’ partisine

hükümet kurma hakkının tanınmaması sonucu Doğu Pakistan'da büyük protestolar ve genel grev başlamıştır (Choudhury,1994:106-179). 25 Mart 1971 gece yarısında Pakistan Ordusu, Doğu Pakistan'da "Operasyon Searchlight" adıyla kanlı bir operasyon başlattı. Operasyon başladıktan hemen sonra Bangladeş bağımsızlığını ilan edip Pakistan ordusuna karşı savaşa başladı (Kalam,1992:3-37).

Pakistan'ın iki bölgesi arasındaki bu sorununun başından itibaren Türkiye, bunun Pakistan'ın iç sorunu olduğunu söyleyerek barışçıl bir çözüm istemiştir. Türkiye'nin o zamanki Dışişleri Bakanı Osman Esim Olcay, 28 Kasım 1971'de İstanbul Havalimanında yaptığı resmi bir açıklamada, Pakistan'ın güvenliği ve toprak bütünlüğü ile ilgili Türkiye'nin endişesini dile getirmiş ve Türkiye tarafından alınan veya öngörülen tutum ve diplomatik girişimlerin Pakistan ile derin dostluğun devamı için olduğunu belirtmiştir (<http://profilebengal.com/>,2016). Batı Pakistan'a karşı Doğu Pakistan'ın bu savaşına Hindistan da dâhil olduktan sonra Türkiye, Hindistan'ın derhal ateşkes ilan etmesini istemiştir. Ayrıca Türkiye savaş sırasında İslamabad'ın talep ettiği askeri mühimmatı tedarik etmiştir (Milliyet,1971).

2.2. Bağımsız Bangladeş ile Türkiye'nin İlişkileri

Yaklaşık 9 ay süren savaştan sonra 16 Aralık 1971'de Doğu Pakistan, Bangladeş adıyla bağımsızlığını kazanmıştır. Ama Pakistan'dan ayrılan Bangladeş'i diğer Müslüman ülkeler gibi Türkiye de geç tanımıştır. 22 Şubat 1974 tarihinde Pakistan'da gerçekleşen "İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Zirvesine Bangladeş de katılmıştır. Bu toplantıyla Pakistan ve Türkiye Bangladeş'i tanımıştır (Hussain,2004:117). Türkiye, 1976 yılında Dakka Büyükelçiliğini açmıştır. Bangladeş ise, 1977 yılında Ankara Büyükelçiliğini açmıştır. 1978 yılında

Bangladeş Cumhurişkanı Zia-Ür-Rahman Türkiye'yi ziyaret etmiş (Kennedy,2005), 1982 yılında da Türkiye Cumhurişkanı Kenan Evran Bangladeş'i ziyaret etmiştir. 1986 yılında Türkiye Başbakanı Turgut Özal Bangladeş'i ziyaret etmiştir. 1997 yılında Bangladeş'in 25. yıldönümü kutlama törenine Türkiye Cumhurişkanı Süleyman Demirel katılmıştır (Rashid,2015:350). 1997 yılında Türkiye Başbakanı Necmettin Erbakan'ın öncülüğünde kurulan ve bir ekonomik işbirliği girişimi olan "D-8"nin kuruluş Zirvesinde, Bangladeş Başbakanı Sheikh Hasina Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Türkiye Cumhurişkanı Süleyman Demirel Mart 1999'da Bangladeş'te "D-8" üyesi sekiz ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının İkinci Zirve Toplantısı'na katılmıştır. Bangladeş Cumhurişkanı şahabuddin Ahmed Ekim 1999'da Türkiye'yi ziyaret etmiştir. "İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Komitesi (İSEDAK)" toplantısına katılmak için Bangladeş Cumhurişkanı Zillur Rahman 7-10 Kasım 2009 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/>,2016).

Türkiye Cumhurişkanı Abdullah Gül 12-13 şubat 2010 tarihlerinde Bangladeş'i ziyaret etmiştir. Aynı yılın 13-14 Kasım tarihlerinde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Bangladeş'i ziyaret etmiştir. Erdoğan'ın ziyaretinde iki ülke arasında sağlık ve karşılıklı büyükelçilik arazi konularında anlaşmalar imzalanmıştır. Terörle mücadele ve uluslararası ilişkiler açısından birçok konuda iki ülkenin birlikte hareket edeceğini dile getirilmiştir (Kalerkantho,2010).

Bangladeş Başbakanı Sheikh Hasina, "Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı" için 9-13 Mayıs 2011 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 10-13 Nisan 2012 tarihleri arasında Bangladeş Başbakanı Sheikh Hasina Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde Gümrük konularında işbirliği;

yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması; tarım alanında bilimsel ve teknik işbirliği; diplomatik, resmi, hizmet ve hususi pasaportlarda vizelerin kaldırılması anlaşmaları imzalanmıştır. Ayrıca Uluslararası JÜT Çalışma Grubu'na Türkiye'nin katılma niyet beyanı ve Konya ile Sylhet şehirleri arasında kardeş şehir protokolü imzalanmıştır (Haber7.com,2012).

Bunların yanı sıra, 1976 yılında iki ülke arasında resmi diplomatik ilişkilerin kurulmasından bu yana imzalanmış olan anlaşmalar ve protokollerden 7 Temmuz 1976 Ticaret Anlaşması, 9 Mart 1979 Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması, 9 Mart 1981 Kültür Anlaşması, 10 Mart 1981 Askeri Eğitim ve Öğretim İşbirliği Anlaşması, 5 Mayıs 1986 Bankacılık Anlaşması, 1 Kasım 1986 Denizcilik Anlaşması, 12 Kasım 1987 Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, 14 Mayıs 1993 Teknik İşbirliği Anlaşması, 25 Mart 1997 Kültürel Değişim Programı, 25 Mart 1997 Hava Taşımacılığı Anlaşması, 17 Temmuz 1997 Teknik ve Savunma Sanayii İşbirliği Anlaşması, 31 Ekim 1999 Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması, 2 Nisan 2002 Askeri Alanda Eğitim Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması; 19 Kasım 2009 3. Dönem KEK Toplantısı Protokolü ve 24 Kasım 2010 İkili Hava Ulaştırma Anlaşması önemlidir (MOFA,Bangladesh,2016).

İki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri güçlendirmek amacıyla 1979 yılında Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) (bdnews24.com,2012) ve 2011 yılında “Türkiye – Bangladeş İş Konseyi” kurulmuştur. Bu iki kurum Türkiye ve Bangladeş arasındaki yatırım, ticaret, ihracat ve ithalatın artırılması konusunda önemli rol oynamaktadır. Bunların dışında iki ülke arasındaki ticari, ekonomik ve sosyal ilişkilerini geliştirmek için Haziran 2007’de “Türkiye Bangladeş Ticaret ve Sanayi Odası (TBTSO)” kurulmuştur (TBCCI,2016). TBTSO'nun yardımıyla

2008 den beri Bangladeşli iş adamları “Türkiye-Dünya Ticaret Köprüsü”ne katılıyor (Bangladeshchronicle.net,2013). Türkiye, 2014 yılında Bangladeş’e toplam 149 milyon dolar ihracat yapmıştır. Aynı yılda Bangladeş Türkiye’ye 1 milyar 29 milyon dolar ihracat yapmıştır. 2015 yılında, Türkiye’nin Bangladeş’e ihracatı %34,7 artış kaydederek 200 milyon dolara çıkmıştır. Aynı yıl Bangladeş, Türkiye’ye 996 milyon dolar ihracat yapmıştır (Dakka Ticaret Müşavirliği,2016:1). Bangladeş’in Türkiye’ye ihracat yapılan ürünlerinde ağırlıklı olarak hazır giyim bulunmaktadır. Bunların dışında Bangladeş jüt, eşya ambalajında kullanılan çuvalar ve torbalar, ayakkabı ihracatı yapmaktadır. Öte yandan Türkiye Bangladeş’e baklagiller, boratlar, demir, mermer, demir-çelik çubuklar, alüminyum plaka, levha ve şeritler, ütüleme makina ve cihazları, tekstil makinaları, tekstil kimyasalları ve cam ihraç etmektedir.

Türk tekstil firmaları Bangladeş’e yatırımlarını arttırmaktadırlar. Bazı Türk firmaları Bangladeş’te yerleşik ofisler açmışlar, bazıları ise fabrikalarını Bangladeş’e taşımışlardır (DEİK,2014:9).

2012 yılında Bangladeş faaliyetlerine yoğunluk kazandıran “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)”, 2015 yılında Bangladeş’te 10 adet sağlık ocağı açmıştır. TİKA, Kasım 2012 yılında Bangladeş’in Cox’s Bazar ilinde “Turkey Bangladesh Friendship Computer Lab” adı verilen 50 ünitelik bir Bilgisayar Laboratuvarı kurmuştur. TİKA bölgede farklı okullara ve Belediyelere 40 adet bilgisayar laboratuvarı kurmuş, Ayrıca ihtiyaç sahibi 500 kadına dikiş makinası dağıtmıştır. Nisan 2013 yılında TİKA Bangladeş’te üç eğitim merkezi kurmuştur. TİKA Bangladeş’te eğitim, sağlık, tarım, mesleki eğitim, idari ve sivil altyapıların desteklenmesi gibi birçok alanda çalışmaktadır (<http://www.tika.gov.tr/tr/>,2016).

İki ülke arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği ve diğer anlaşmalar kapsamında Bangladeş ordusundan her yıl belli sayıda Bangladeşli subay Türk Silahlı Kuvvetleri Akademisi'nde eğitim almaktadırlar. Bangladeş Silahlı Kuvvetleri'nden eğitim alan Türk askerlerinin sayısı da az değildir (Dunya.com,2012). Türkiye, Bangladeş'e askeri malzeme desteğinde bulunmaktadır. 2008'de iki ülke arasında imzalanan bir askeri anlaşma kapsamında Türkiye Bangladeş'in bir askeri birliğine düzenli olarak yılda bir kez malzeme ve teçhizat desteğinde bulunmaktadır (Haber7.com,2008).

1982 yılında Bangladeş'in başkenti Dakka'nın bir caddesi ve 1998 yılında ikinci büyük şehir Chittagong'un bir caddesinin adı "Kemal Atatürk Caddesi" konulmuştur. Öte yandan Türkiye'nin başkenti Ankara'nın iki Caddesine Bangladeş'in iki eski Cumhurbaşkanı "Sheikh Mucib-ür-Rahman" ve "Zia-ür-Rahman"ın adları konulmuştur. Dakka Askeri Kışlası içinde Türkçe dil merkezine 'Mustafa Kemal Türkçe Öğrenim Merkezi' ismi verilmiştir. Mevlana Celaleddin Rumi'nin Konya'daki öğrencilerinden Hazret Şahcelal (<http://www.mfa.gov.tr/>,2016) 14. yüzyılda Bangladeş'in Sylhet şehrine göç edip tasavvuf yoluyla İslam'ın yayılmasını sağlamıştır. 2012 yılında Konya ile Sylhet şehirleri arasında kardeş şehir protokolü imzalanmıştır. Türkiye Bursları ve diğer bursları kazanarak Türkiye'ye öğrenim görmeye gelen Bangladeşli öğrenciler iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri daha da güçlendirmektedir.

2.3. İlişkilerdeki Son Gelişmeler

2012 yılında Bangladeş Başbakanı Sheikh Hasina'nın Türkiye ziyareti ve ziyaretinde iki ülke arasında önemli alanlarda yedi anlaşmanın imzalanması ikili ilişkilerin yeni bir düzen oluşturacağını işaret ediyordu. Ancak 1971'deki bağımsızlık savaşı sırasında yaşanan bazı suçların yargılanması amacıyla 2010

yılında kurulan “Bangladeş Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi”nin prosedürü konusunda Türkiye’nin endişeleri, Türkiye ve Bangladeş hükümetleri arasında soğuk ilişkilere yol açmıştır. Türkiye, baştan beri “Bangladeş Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi”nin prosedürünü eleştirmektedir. 23 Aralık 2012 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından Bangladeş Cumhurbaşkanı Zillur Rahman’a yazılmış olan bir mektupta, idamların Bangladeş’te bir iç savaşa neden olabileceğine dikkat çekerek, ‘toplumda barış ve istikrarın sağlanması için, Gulam Azam (‘Bangladeş Cemaat-i İslami’ partinin eski başkanı) ve diğer sanıkların idam edilmemesini’ istedi. Ancak bu mektup, Bangladeş’te ‘Türkiye bizim içişlerimize müdahale ediyor’ diye yorumlandı. Bangladeş Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’nin Bangladeş büyükelçisini çağırarak ‘Cumhurbaşkanı Gül’ün 23 Aralık tarihli mektubu kabul edilemez ve bu Bangladeş’in içişlerine açık bir karışma anlamına gelir’ uyarısında bulundu. Ertesi gün Türkiye Dışişleri Bakanlığı Bangladeş’in Türkiye büyükelçisini çağırarak Türkiye’nin görüşünü açıkladı (ProthomAlo,2012).

20-24 Aralık 2012 yılında, Türk yardımlaşma derneği “Cansuyu” tarafından gönderilen 14 kişilik bir heyet, Bangladeş Adalet Bakanı Şefik Ahmed, Bangladeş Cumhuriyet Başsavcısı Gulam Arif Tipu, Bangladeş Başbakanı Şeyh Hasina’nın Dış İlişkiler Başdanışmanı Gevher Rizbi, Bangladeş Yüksek Barolar Birliği Genel Başkanı Zeynel Abidin, Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesinde sanıklar aleyhine şahitlik yapan Sultana Kemal, Cemaati İslami Hukuk Ekibi Başkanı Abdur Rezzak ve Avukat Tacül İslam ile görüşmeler yapmıştır. “Cansuyu” heyetinin ziyaretinden sonra Bangladeş Hükümeti ile buradaki laik ve solcu sivil toplum kuruluşları memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdi (ProthomAlo,2012).

2013 yılı itibarıyla “Bangladeş Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi” tarafından “Bangladeş Cemaat-i İslami” parti liderlerine karşı verilen kararları Türkiye tarafından kınandı. Son olarak 11 Mayıs 2016 tarihinde “Bangladeş Cemaat-i İslami” parti genel Başkanı Motiur Rahman Nizami idam edildikten sonra, Türkiye ve Bangladeş arasındaki ilişkiler kopma noktasına geldi. Büyük bir tepkiyle bu idama karşı çıkan Türkiye, Bangladeş’teki Dakka Büyükelçisi’ni geri çağırmıştır. 12 Mayıs’ta bir programda Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, idama tepkisini şu sözlerle dile getirdi: “Nizami’nin idamından duyduğum derin üzüntüyü sizlerle paylaşmak istiyorum. Siyasi bir lider olan Nizami’nin böyle bir ceza ve infazı hak edecek herhangi bir suçu olmadığına inanıyorum... Bu vesileyle Bangladeş Dakka Büyükelçisi’ni ülkemize geri çağırdık. Şu anda İstanbul’a inmiş durumda. Şunu unutmayalım: Zalimler için yaşasın cehennem” (Aljazeera.com,2016). Ertesi gün Bangladeş Ankara’daki büyükelçisini geri çağırmişti. Yaklaşık üç ay sonra 10 Ağustos’ta Bangladeş Büyükelçisi Ankara’ya dönmüştür ve iki gün sonra 12 Ağustos’ta Türkiye büyükelçisi Dakka’ya dönmüştür (Dailyjanakantha,2016).

3. SONUÇ

Bir zamanlar İngiliz sömürgesi altında olduğu halde Bangladeşli Müslümanlar, Osmanlı Devletini ve Hilâfeti korumak için “Hilâfet Hareketi”ne katılmıştır ve Türk ordusu için yardım toplamıştır. 1971 yılında Bangladeş’in bağımsızlık savaşı sırasında Pakistan’ın güvenliği ve toprak bütünlüğünü savunan Türkiye ile bağımsız Bangladeş’in ilişkilerinde soğukluk olmuştur. Köklü tarih ve kültürel bağları olan bu iki Müslüman ülkenin resmi diplomatik ilişkileri çok gecikmeden 1976 yılında kurulmuştur. ‘Kardeşlik’ bilincinin temeli üzerinde kurulan bu ilişkiler çerçevesinde iki ülke arasında bazı anlaşmalar imzalanmıştır. Ama 40 yıl

geçmesine rağmen iki ülke arasında siyasi, ekonomik, ticari ve askeri ilişkiler istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Ekonomide ve sanayi sektöründe hızla gelişmekte olan Türkiye ile tekstil alanında hızla büyümekte olan Bangladeş'in ikili ticaret ilişkileri çok daha geniş kapsamlı olabilir. İki ülke, bölgesel ve uluslararası sorunlarda, özellikle Müslüman ülkelerin sorunlu konularında ortak hareket edebilirler. Dünya askeri gücünde ön sırada gelen NATO üyesi Türkiye ile Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne en fazla asker gönderen Bangladeş, askeri eğitim ve teknoloji konularında yakın işbirliği kurabilirler. Kültürel alanda ve diğer sektörlerde Türkiye ve Bangladeş daha fazla yakınlaşarak ortak hareket edebilirler.

KAYNAKLAR

Burke, S. M. and Lawrence Ziring, Pakistan's Foreign Policy, Oxford University Press, 1990.

Chaudhri, M. Ali., The Emergence of Pakistan, Lahore: University of Punjab, 1988.

Choudhury, G. W., The Last Days of United Pakistan, Dhaka: University Press Limited, 1994.

Hasan, Rubab, Pakistan-Turkey Relations, Ph.D. Thesis, University of Karachi, 2001.

Jahan, Rounaq., Pakistan: Failure in National Integration, New York: Columbia University Press, 1972.

Maniruzzaman, Talukder, The Bangladesh Revolution and its Aftermath, Dhaka: University Press Limited, 1980.

Quraishi, Salim Al-Din and S.M. Burke, *The British Raj in India: An Historical Review*, Oxford University Press, 1995.

Rashid, Harun ur., *International Relations and Bangladesh*, Dhaka: University Press Limited, 2015.

Hussain, Munir, “Pak-Turkey Relations: On the Common Ties”, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. 7:2, Summer & Fall 2008, 67-85.

Kennedy, Bernard., “Ambassador Rezaqul Haider: Mediating for commerce”, *Diplomat*. 14, December, 2005, 3-14.

Kalam, Abul. “Bangladesh Independence Movement, South Asia and the Great Power Triangle: A Strategic Re-assessment”, in: Emajuddin Ahamed and Abul Kalam, (Ed), *Bangladesh South Asia and the World*. Dhaka: Academic Publishers, 1992, ss.3-37.

Hussain, Akmal. “Bangladesh and The Muslim World”, in: Emajuddin Ahamed, (Ed), *Foreign Policy of Bangladesh: A Small State’s Imperative*, Dhaka: Komol Kuri Prokashon, 2004, ss.110-124.

Milliyet, *Pakistan'a Cephane Yollayacağız*, 14.12.1971.

Aljazeera.com, *Türkiye, Bangladeş Büyükelçisi'ni Ankara'ya çağırdı*, 12.05.2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-banglades-buyukelcisini-ankaraya-cagirdi> [Erişim Tarihi: 20.08.2016]

Bdnews24.com, *Turkey to open TIKA office in Dhaka*, 12.12.2012, <http://bdnews24.com/business/2012/11/12/turkey-to-open-tika-office-in-dhaka> [Erişim Tarihi: 23.08.2016]

Dailyjanakantha, *Türkiye artık önceki pozisyonda değildir: ilişkimiz normalleşiyor*, 14.07.2016,

<https://www.dailyjanakantha.com/details/article/210407/> [Erişim Tarihi: 21.08.2016]

Dunya.com, *Bangladesh should forge further ties, Bangladeshi ambassador says*, 26.03.2012, <http://www.dunya.com/gundem/turkey-bangladesh-should-forge-further-ties-bangladeshi-ambassador-says-haberi-169261> [Erişim Tarihi: 22.08.2016]

Government of the People's Republic of Bangladesh, Ministry of Foreign Affairs, *List of Agreements signed between Bangladesh and the countries of West and Central Asia*, 2015. <http://www.mofa.gov.bd/media/list-agreements-signed-between-bangladesh-and-countries-west-and-central-asia> [İndirme Tarihi: 27.08.2016]

Haber7.com, *Türkiye ile Bangladeş arasında 7 anlaşma*, 12.04.2012, <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/868212-turkiye-ile-banglades-arasinda-7-anlasma> [Erişim Tarihi: 24.08.2016]

Haber7.com, *Hint'ten gelen paraların sırrı*, 14.12.2008, <http://www.haber7.com/guncel/haber/364693-hintten-gelen-paralarin-sirri> [Erişim Tarihi: 19.08.2016]

Kalerkantho, *Türkiye ile sağlık işbirliği anlaşması*, 11.15.2010, <http://www.kalerkantho.com/print-edition/Court/2010/11/15/104526> [Erişim Tarihi: 01.08.2016]

Peter Symes (2014). *Khilafat Movement Receipt*, http://www.pjsymes.com.au/articles/Khilafat.htm#end_1 [Erişim Tarihi: 16.08.2016]

Profilebengal, *Olcay expresses concern for Pak security*, 28.11.1971, http://profilebengal.com/mnnews/page25.html#olcay_expresses [Erişim Tarihi: 09.08.2016]

ProthomAlo, *Gulam Azam'a idam edilmemesini için Türkiye'nin talebi (Bengalce)*, 28.12.2012, <http://archive.prothom-alo.com/print/news/316782> [Erişim Tarihi: 19.08.2016]

ProthomAlo, *Vize'yi kötü bir Őekilde kullanmakla onlar doğru bir Őey yapmamıştır: Dipu Moni (Bengalce)*, 26.12.2012 <http://archive.prothom-alo.com/print/news/316302> [Erişim Tarihi: 19.08.2016]

Sufia Ahmed (2014). *Khilafat Movement*, http://en.banglapedia.org/index.php?title=Khilafat_Movement [Erişim Tarihi: 15.08.2016]

TBCCI, http://www.tbcci.net/?page_id=5 [Erişim Tarihi: 18.08.2016]

The Bangladesh Chronicle, *Optimism for \$10b Turkey-Bangla trade*, 17.03.2013, <http://bangladeshchronicle.net/2013/03/optimism-for-10b-turkey-bangla-trade/> [Erişim Tarihi: 12.08.2016]

TİKA, <http://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=banglade%C5%9F&page=1> [Erişim Tarihi: 25.08.2016]

Timeturk, *İş Bankasına Hindistan'dan gönderilen paranın miktarını Timeturk açıklıyor*, 24.08.2014, <http://www.timeturk.com/tr/2014/08/24/is-bankasina->

[hindistana-gonderilen-paranin-miktarini-timeturk-acikliyor.html](#) [Erişim Tarihi: 12.08.2016]

Türkiye Cumhuriyeti, Dakka Büyükelçiliği. *Büyükelçinin Mesajı*, <http://dhaka.emb.mfa.gov.tr/AmbassadorsMessage.aspx> [Erişim Tarihi: 12.08.2016]

Türkiye Cumhuriyeti, Dışışleri Bankanlığı. *Türkiye - Bangladeş Siyasi İlişkileri*, <http://www.mfa.gov.tr/turkey%E2%80%93bangladesh-relations.en.mfa> [Erişim Tarihi: 22.08.2016]

Türkiye Cumhuriyeti, Ekonomi Bankanlığı. Dakka Ticaret Müşavirliği Subat 2016, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-221599> [İndirme Tarihi: 20.07.2016]

Türkiye Cumhuriyeti, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. *Bangladeş Ülke Búleteni Aralık 2014*, <https://www.deik.org.tr/Contents/FileAction/5364> [İndirme Tarihi: 17.05.2016]